
ŽORŽ SORIA

KOMUNA I LIKOVNE UMETNOSTI

Žorž Soria objavljuje, u izdanju Livre-Club Diderot, izvanrednu *Istoriju Komune*. To je obiman rad u pet bogato ilustrovanih knjiga. Treba posebno ukazati na obilje ilustracija i na veoma inteligentan raspored teksta i slika. To ovom delu povodom stogodišnjice Komune daje i veliku pedagošku vrednost. Komuna je prikazana kroz sliku: krupni i sitni događaji predstavljani su nizom fotografija, grafičkih radova, kao i reprodukcijama dokumenata koji su često retki ili neobjavljeni.

Ali ova istorija kroz sliku u isti mah je i istorija koju Žorž Soria izlaže rečju, jasno i s velikim poznavanjem činjenica. Novinar i pisac bili su ovde od pomoći istraživaču. Zahvaljujući tome dobili smo veoma dokumentovano i veoma živo izlaganje, zasnovano na obimnoj bibliografiji (1200 dela) i na arhivskoj građi Ministarstva rata i Policijske prefekture.

Prve dve već objavljene knjige govore o *Prvim počecima* (od agonije Drugog Carstva do osnivanja Komune) i o *Protagonistima* (o narodu Pariza, o Versajcima, o Nacionalnoj gardi i njenom Centralnom komitetu, o Republikanskom centralnom komitetu za dvadeset okruga Pariza i o Veću Komune). Treća knjiga je u štampi (*Jedna francuska revolucija*). U njoj je reč o socijalnoj i kulturnoj politici Komune, o štampi, o objavama i kultovima. Iz ove treće, obimne knjige, koja predstavlja celinu za sebe, objavljujemo, sa dopuštanjem autora i izdavača, poglavlje posvećeno likovnim umetnostima.

Pjer Gamara.

Istaknuti dramski pisci i kompozitori sedme decenije XIX veka nisu dali gotovo nikakav doprinos Komuni, ni na materijalnom planu (u vidu učešća u njenim akcijama), ni na moralnom

(pokazujući bilo kakvim postupkom svoju solidarnost s njom), ali su zato svi značajni slikari, vajari i arhitekti ovoga vremena, izuzimajući samo nekoliko njih, bili u samim redovima Komune ili među njenim pristalicama.

Zbog čega su u ovoj oblasti stvari ovako stajale?

U toku poslednjih deset godina Drugog carstva, upravo zbog nepodnošljive diktature koju su Dvor. carica Evgenija i Napoleon III zaveli u likovnim umetnostima, kojima su hteli da s nekim pravom nameću svoju samovolju (setimo se groznih ostvarenja u arhitekturi, — da pomenemo samo njih, — kojima je kumovao Luj-Napoleon, zajedno s Osmanom, s kojim je neprekidno, čitavih sedamnaest godina svakog jutra vodio razgovore o izgradnji Pariza), mladi slikari i vajari koji će tri četvrti veka proslavljati Francusku u oblasti likovnih umetnosti, našli su se u otvorenom sukobu s carskom vlašću.

Ne samo da im nije bilo dozvoljeno da izlažu na redovnim, zvaničnim izložbama, — činjenica da je u vreme Svetske Izložbe, 1867. godine, u posebnoj sali dato mesto „odbačenima”, čija je dela odbio zvanični žiri, predstavljala je izuzetak i bila odraz pseudo-liberalističkog pretvaranja pred svetom, — nego je još pokazivana i rešenost da im se nametnu školski sadržaji, smešan patos slikara omiljenih i otrcanih tema ili idilično idealizovanje stvarnosti: umetnost radi umetnosti.

Mane, Dega Renoar, Mone, Pisaro, Sezan, Visler, Zonken, — da navedemo samo njih, — odbacivali su s prezirom, a ponekad izazivajući i skandale, ovo tiranisanje umetnosti od strane vlasti.

Rešen da se oslobodi živopisnih tema, Mane je izazvao skandal najpre s „Doručkom na travi”, a zatim sa „Pogubljenjem Maksimilijana”.

Dega je napustio svoje srednjovekovne ratnike i posvetio se ljudima i prizorima svog vremena.

Renoar je počeo da grozničavo podražava prirodu. Mone je tumarao po poljima oko Pariza i slikao nezaboravne pejzaže, baš kao i Pisaro koji se upravo bio odrekao egzotizma.

Što se Sezana tiče, on se već okretao analizi svetlosti i sastavnih delova portreta.

Ako je za ove buduće velikane francuskog slikarskog genija Eduar Mane bio prethodnik kome su se divili i poštovali ga, Kurbe, koji je već

bio na vrhuncu svoje slave i svoje umetnosti, bio je za njih svetao primer i putokaz.

Renoar, za koga ne možemo reći da li je dao lepše aktove ili lepše pejzaže, posmatrao je jednog dana platno koje je upravo bio naslikao — u pitanju je bio baš jedan akt — i s gnevom ga odbacio „zato što nije bilo dovoljno kurbeovsko”.

Sezan, iz čijeg je dela proizišlo celokupno slikarstvo dvadesetog veka, genijalni i vrli Sezan s poštovanjem je skidao šešir kada bi neko pred njim izgovorio Kurbeovo ime.

Klod Mone je govorio da je „Kurbe gorostas u prirodi i bog u slikarstvu”.

Mogli bismo navesti bezbroj ovakvih primera.

Istini za volju, Kurbe je bio neobična pojava u istoriji slikarstva. Ponešto je svakako dugovao slikarima koji su mu prethodili, ali odlučno suprotstavljajući postojećem stanju, tj. materijalistički stav, nije od njih nasledio.

Pojava Kurbea, kako to kaže Aragon u svom divnom napisu *Kurbeov primer*, podudarila se sa buđenjem radničke klase, čije su „ideje, filozofija koja još nije bila formulisana ili je tek nastajala, našle u ovom slikaru svoj prvi čudesan odraz”.

Proganjanja i užasna mržnja koju je prema njemu pokazivala vladajuća klasa toga doba nisu bili posledica samo njegovog otvorenog republikanskog stava, već pre svega snažnog afirmisanja socijalnog karaktera umetnosti i nekomformističkog pravca koji će on dati slikarstvu svog vremena u borbi protiv romantičarskog akademizma na izdisaju.

Vodeći bitku protiv „principa autoriteta” u likovnim umetnostima, Kurbe je imao homerovske okršaje sa vrhovnim nadzornikom Likovne akademije. Njeverkerkom, grofom po društvenom položaju, oko prava umetnika da izlaže svoja dela. Ovaj je, kao savršeni tip dvoranina ulizice, više puta zabranio izlaganje Kurbeovih dela na zvaničnim izložbama, licemerno navodeći kao razlog „obzire prema moralnim nazorima Pariza”, dok je Napoleona III nagovorio da za svoje odaje kupi jednu „Ledu” koja se potpuno naga prepušta labudu.

Ali, Kurbeov ugled je ipak bio toliki da se 1870. godine njegovo ime našlo na istoj listi na

kojoj su predložena i imena Manea, Koroa i Domijea prilikom biranja žirija za slikarstvo.

Inače, te iste godine ministar prosvete dodelio mu je krst Legije časti, ne pitajući ga prethodno šta on o tome misli. Kad je Kurbe za to saznao iz novina, rekao je u poverenju jednom svom prisnom prijatelju: „Hvataju ljude kao žabe, na crveni mamac”.

Pošto je pismeno odbio crvenu vrpcu, kazao je Žilu Valesu: „Krst? kad bih samo hteo, mogao bih čitavo raspeće da stavim sebi na zadnjicu...”

Kurbe nije ovako preterivao samo u razgovoru, nego je istovremeno pred režimom otvoreno pokazivao svoj bonapartizam i svoje republikanske ideje:

„Moji nazori građanina ne dopuštaju mi da primim odlikovanje koje je u suštini monarhijsko... Pedeset mi je godina i dosad sam uvek živeo slobodan; pustite me da svoj život završim kao slobodan čovek; kad budem umro, treba da o meni može da se kaže „ovaj nije nikada pripadao nikakvoj školi, nikakvoj crkvi, nikakvoj ustanovi, nikakvoj akademiji, a naročito ne nikakvom režimu, sem režimu slobode”.

I gordo je dodao reči koje se vijore kao zastava na vetru: „Čovek nije ni u tituli, ni u ordenu, on je u postupcima koje čini i u pobudama tih postupaka...”

Kako su njegovi postupci u životu uvek bili u skladu sa njegovim shvatanjima, Kurbe je bio jedan od prvih koji je, posle pada Drugog carstva, preuzeo odgovorne dužnosti.

Kad ga je osam stotina umetnika izabralo za predsednika Komisije za likovne umetnosti, posle proglašenja III Republike, 4. septembra 1870. on se smestio u Luvru, odakle je bio uklonjen licemerni grof od Njeverkerka.

Nije nam namera da ovde izložimo Kurbeov život, ali kako da ne pomenemo s kolikim se žarom ovaj umetnik, na vrhuncu svoje slave, zalagao za spasavanje umetničkih dela kojima je pretila opasnost od bombardovanja glavnog grada?

Kako da ne podsetimo na to da je jednu svoju sliku poklonio za nabavku topa (novcem dobijenim na lutriji, na kojoj je ovo delo predstavljalo glavni zgoditak) i da je taj top, na kome je krupnim slovima bio urezan natpis „Top Kurbe” na vrlo svečan način predat vladi Narodne odbrane?

Kako da ne spomenemo onaj gnevni krik koji izbija iz onog tako često navođenog pisma, koje on 23. februara 1871. upućuje svom ocu i u poverenju mu saopštava posle kapitulacije:

„Vlada nije bila republikanska i nije htela da Republika spase Francusku... Pariz nije hteo da se preda, a oni su ga sami predali tri dana pre no što je o tome iko išta saznao... I za sve vreme dok su se krajevi u unutrašnjosti zemlje borili, nas pet stotina hiljada bili smo ratni zarobljenici u Parizu.”

Neposredno posle revolucije koja je izbila 18. marta, Kurbe je počeo da razmišlja o reorganizaciji Akademije likovnih umetnosti i Instituta i u jednom pismu, koje je objavio u „Službenim novinama” pozvao je umetnike da pomognu pri ponovnom otvaranju muzeja” i „pri organizovanju naredne izložbe.”

Šestog aprila ga je jedan skup slikara izabrao za predsednika tela koje će ubrzo postati Savez pariskih umetnika. Ovaj izbor je ratifikovala i Izvršna komisija Komune.

Slikar *Gospođića na obali Sene, Pogreba* i stotinu drugih čuvenih slika postaće, kako je to rekao Vales, „general armije mazala”

Trinaestog aprila Kurbe, u velikom amfiteatru Medicinskog Fakulteta, poziva četiri stotine umetnika — na ovom skupu ih je bilo četiri stotine, — da pokažu svoju zahvalnost Parizu „koji ih je othranio kao majka i udahnuo im stvaralački duh”.

Kurbe uznosi revoluciju koja je buknuła 18. marta i koja je „utoliko pravednija, kaže on, što je potekla iz redova naroda”. „Njeni apostoli su, dodaje on, radnici, a njihov Hristos bio je Prudon. Već 1800 godina hrabri ljudi umiru s uzdahom... Čovek će sam sobom upravljati, pokazaće razumevanje za Savez, a Pariz će imati najveći udeo u slavi koju je istorija ikada zabeležila”.

Posle ovog skupa održanog 13. aprila prilično neuobičajenog po sastavu, — s obzirom da su na njemu bile zastupljene likovne umetnosti svih rodova, od slikara i vajara do industrijskih crtača, među kojima i Potje, budući autor *Internacionale*, — došlo je do stvaranja Saveza umetnika Pariza.

Savez je odmah izdao Manifest s potpisima čuvenih slikara, među kojima su bili Kurbe, Koro, Domije, Mane, Mile, Pikio, vajara kao Dalu, Moro-Votije, litografa kao Lanson, ar-

hitekata kao Boalo Mladi, Udino, crtača kao Andre Žil.

Savez umetnika Pariza obrazovao je komitet u koji je ušlo 47 članova: 16 slikara, 10 vajara, 5 arhitekata, 6 grafičara i litografa, 10 dekorativnih vajara. Posle toga naimenovan je biro u koji su izabrani Kurbe, Dalu i Boalo Mladi i koji se smestio u ulicu Rivoli, u prostorije „bivšeg ministarstva Likovnih umetnosti“.

Među svim dokumentima koji govore o delatnosti i ciljevima inteligencije za vreme Komune, Manifest Saveza umetnika, nadahnut idejama koje je Kurbe neprekidno zastupao u svojoj borbi protiv Drugog carstva, možda je jedini koji sadrži u sebi izvestan idejni program i predstavlja izvesnu celinu.

Njegovi principi?

- Slobodno širenje umetnosti, oslobođeno vladinog tutorstva i svih privilegija.
- Jednakost među članovima Saveza koji sačinjavaju umetnici, pripadnici Republike, zasnovane na sistemu komuna.
- Nezavisnost i dostojanstvo svakog umetnika stavljaju se pod zaštitu sviju posredstvom komiteta izabranog opštim glasanjem...

Pred ovaj komitet postavljena su tri zadatka:

- 1° Očuvanje dela stvorenih u prošlosti.
- 2° Podsticanje i prikazivanje svega onoga što sačinjava umetnost sadašnjosti.
- 3° Preporod budućnosti kroz nastavu.

Manifest se naročito obarao na privilegije koje su stvarale nezdravu moralnu atmosferu u umetničkom svetu.

Zabranjivao je da se ubuduće „dodeljuju nagrade“, obećavao da će se „među umetnicima, koji budu određeni glasovima sviju“, deliti „redovni radovi koje bude naručivala Komuna“; Postavljao je, najzad, zadatak da se odredi program nastave umetnosti, koju treba predavati „na zanimljiv i logičan način“

Predviđao je osnivanje „Umetničkih službenih novina“, u kojima bi se „rasprave o estetic“ vodile „na neutralnom polju, otvorenom za sva mišljenja i za sve sisteme“.

Pozivao je „Građane“ da „daju predloge, nacрте, primedbe, mišljenja koji bi imali za cilj moral-

nu ili intelektualnu emancipaciju umetnika ili pak materijalno poboljšanje njihovih životnih uslova”.

Krajnji cilj koji je sebi postavio Savez umetnika bio je prilično ambiciozan, pa čak i uzvišen:

„Rečju, perom, kičicom, reprodukcijom i popularizovanjem remek-dela, shvatljivim i moralizatorskim slikama koje se mogu razaslati na sve strane i izložiti i u najsiriomašnjim opštinama Francuske, Komitet će doprineti našem preporodu, zavodenju raskošne lepote po opštinama, kao i sjajnoj budućnosti i sveopštoj republici.

Kao što vidimo, umetnici u ovom Savezu nisu bili zaokupljeni samo društvenom bedom. Imali su široke poglede i velike planove.

Sama činjenica da su pokazivali rešenost da u manje više kraćem roku zavedu „raskošnu lepotu po komunama” dovoljna je bila da zбриše klevete koje je širila versajska propaganda, optužujući Komunare da žele da „raspodele bedu”, da uvedu strogu jednakost koja odbacuje svako poboljšanje čovekovog položaja.

Međutim, shvatanja o potpunoj autonomiji umetnosti i umetnika u odnosu na svaki oblik vlasti — makar bila u pitanju i narodna vlast, socijalističkog karaktera — odmah su se afirmisala kao shvatanja koja su se razlikovala od stavova koje su, prilikom rasprave o pozorištu, 19. maja, zastupali Vajan i Frankel.

Dok su ova dvojica, prvi još odlučnije nego drugi, smatrali da je mešanje države u kulturne delatnosti nužno, Kurbe i njegovi prijatelji iz Komiteta Saveza umetnika Pariza zahtevali su, sa svoje strane, jasno i glasno, potpunu nezavisnost umetnika u odnosu na bilo kakvu vlast.

Tražili su, kao što smo već videli, „umetnost oslobođenu svakog vladinog tutorstva i svih privilegija”.

Pošto je ponovo otvorio Luvr za javnost, Komitet Saveza umetnika je, saglasno sa Delegacijom za prosvetu kojoj je, 20. aprila postavljen na čelo Eduar Vajan, otvorio za posetioce i Tilerije.

Za konzervatore su naimenovani: Udino u Luvru, Andre Žil u Luksemburgu.

Kada su versajske baterije, koje su najpre bombardovale samo zapadne četvrti prestonice, pro-

širile bombardovanje i na centar grada, pristupilo se evakuaciji najvrednijih dela i njihovom smeštaju na sigurno mesto.

Delatnost Komiteta Saveza umetnika nije se ograničila na zaštitu umetničkih dela: pristupilo se proučavanju planova za otvaranje stručnih umetničkih škola koje je u principu trebalo smestiti u kasarne, preuređene u ove svrhe.

Kad je na dopunskim izborima, održanim 16 aprila, izabran za većnika u pariskoj opštini, pošto je pred birače izneo svoj politički program, opširno govoreći o stvarima do kojih je najviše držao, Kurbe je odmah prešao u Gradsku većnicu, gde je zasedao ispočetka veoma revnosno, a zatim prilično neredovno, jer je bio preopterećen novim funkcijama koje je obavljao i kao delegat za likovne umetnosti i kao član Prosvetne komisije.

U jednom pismu svome ocu, Kurbe piše kako teče njegov svakodnevni život:

„Narod Pariza me je, evo, do guše uvukao u političke poslove. Predsednik sam Saveza umetnika, član Komune, delegat u opštini, delegat u Narodnoj prosveti... Ustajem, doručkujem, zasedam i predsedavam po dvanaest sati dnevno. Glava mi postaje teška kao olovo. Ali i pored te glavobolje i pored teškoća koje imam da shvatim stvari na koje nisam navikao, osećam se kao u nekom zanosu. Pariz je pravi raj... Sve u njemu ide kao po loju”.

I dodaje, pokazujući u mnogome onaj preterani optimizam koji je s njim delio veoma veliki broj Parižana:

„Oni (tj. Versajci) bi se deset godina mogli ovako boriti i ne ući ovamo, a kada ih budemo pustili unutra, onda će im to biti grob”.

Ovde treba reći da se Kurbe nije ograničavao na svoje umetničke funkcije.

On je svoju aktivnost izabranog člana Komune shvatio u najširem smislu reči; brinuo se, između ostalog, o stanju bataljona VI okruga, obilazio utvrđenja u južnom delu grada s generalom Klizereom, oštro kritikovao u Komuni (na sednici održanoj 2. maja) nerazuman način korišćenja snaga Nacionalne garde: samo 6 hiljada ljudi na bedemima, a ispred njih još Dombrovski sa 1200 ljudi koji treba da se suprotstave versajskim vojnicima, reorganizovanim i ponovo naoružanim, čiji se broj penje na 140.000.

Neodgovornost u tom pogledu bila je tolika da je Kurbe, iako nije bio nikakav stručnjak za vojne stvari, uzvikivao: „To je žalosno... To je strašno... Uvek se isti bore”.

Nekoliko dana ranije, zahtevao je od „skupštine da, u cilju spasavanja života Komunara koje su zarobili Versajci, povede pregovore, posredstvom Delegacije za spoljne poslove, o statusu „ratujućih” na strani federalnih snaga. Izgledalo je to naivno, ali bi, u slučaju uspeha pregovora, — koje je samo započeo Paskal Gruse — spaslo mnoge ljudske živote, u majskim događajima.

Prudonovac u dubini duše, Kurbe se sasvim prirodno našao rame uz rame sa socijalistima drugih struja koji su glasali za manifest manjine u Komuni protiv diktature Komiteta Javnog spasa.

Ali, kako nije bio vičan političkim borbama u stručnom smislu te reči, i kako su mu teško padala unutrašnja trvenja, napustio je Komunu 11. maja, a 17. je dao ostavku i na svoje funkcije u opštini VI okruga, ali pri svem tom i dalje je veličao zasluge naroda Pariza:

„Ovaj narod je, — reći će on tada, — najvelikodušniji narod koji je ikada postojao na ovom svetu, i čak kad bi za njega pre vremena trebalo i umreti, to bi bila najlepša smrt koju bi čovek mogao poželeti.

Šesnaestog maja stub na trgu Vandom biće srušen po odluci Komune. Odgovornost za ovaj epizodni događaj, koji ne možemo da odvojimo od građanskog rata u koji se on u mnogom pogledu uklapa, biće pripisana Kurbeu, ma da je on u tom trenutku već bio napustio Komunu.

Kurbe nije potpisao dekret o rušenju stuba. (Name, on je za člana Komune izabran tek 16. aprila, prilikom dopunskih izbora, a dekret je donesen 12. aprila). Inicijativu je dao Feliks Pia. Jedina stvar koju je on, izgleda, zahtevao, a i to je bilo u oktobru 1870, bila je da se sruši statua, a da se sačuva plitki reljef na njenom postolju, jer je smatrao da je posvećen revoluciji iz 1789, dok on u stvari veliča bitke iz 1805.

Kad ga 7. juna budu uhapsili, Versajci će s njim postupati kao s divljom zveri.

Vodiće ga kroz Versaj s lisicama na rukama.

Zandarmi će iz njegovog rodnog grada ukloniti čuvenu skulpturu „Šavotski ribar” koju je on bio poklonio opštini u Ornanu.

Karikaturisti će ga uzeti na nišan, nazivajući ga: glupavi Kurbe, blesavi Kurbe, izlapeli Kurbe, huškač i palikuća, itd...

Umešaće se i pisci.

Barbe d'Orevili, ta plemenita duša koju pohodi božanska milost, pišaće o njemu: „Trebalo bi celoj Francuskoj pokazati građanina Kurbea u gvozdenom zabravljenom kavezu ispod postolja Vandomskog stuba. Bio bi prikazivan za novac“. Aleksandar Dima sin otići će još dalje u ovakvom načinu izražavanja: „Pod kakvim zvonom, uz pomoć kakvog đubriva, iz kakve je smeše vina, piva, nagrizajuće sluzi i smrdljivih gasova izrasla ova čupava i prazna tikva, ovaj krasni trubuh, otelovljenje maloumnog i nemoćnog Ja“.

Mesonije, slikar bojeva, jedini je među umetnicima koji ga je proganjao svojom mržnjom, ili bolje reći svojom surevnjivošću: „Ubuduće on treba da za nas bude mrtav!“

Kao da su hteli da preduhitre smrt.

Kurbe će, — osuđen na šest meseci zatvora, pa opet proganjan, suđen i kažnjen da o svom trošku ponovo sazida stub na Vandomskom trgu, što je u novcu onog doba iznosilo 323091 franaka, — unekoliko odahnuti tek u izgnanstvu, u Švajcarskoj. Umreće u pedesetosmoj godini, skrhan tugom posle tragedije koja se dogodila u proleće 1871. i koju je on tako potresno doživio.

Ostalo nam je nekoliko njegovih skica koje prikazuju događaje u vezi sa Komunom, među kojima je i čuveni crtež „Vojnici Komune u zatvoru Konsjeržeri“, na kome su predstavljena deca u ovoj srednjovekovnoj tamnici.

Dok je bio zatvoren u Sent-Pelaži, Kurbe je hteo da naslika krovove Pariza, čiju je vandrednu geometriju nazirao iz svoje ćelije, „njegove zasvođene poklopce koji stvaraju utisak burnih okeanskih valova“, i zatražio je dozvolu da svoje slikarske nogare postavi na krov zatvorske zgrade.

Ova tako nevinna stvar bila mu je uskraćena. Na ovaj način nije nanesena teška uvreda komunararu, već slikaru koji je smelo i javno tvrdio da umetnost mora da odražava stvarnost oplemenjenu vizijom umetnika inače će utonuti u bezvrednu alegoriju ili površnost.

(Prevela s francuskog
ZORICA HADŽI-VIDOJKOVIĆ)